

วารสารพุทธศิลปกรรม

JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

07

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 | มกราคม - มิถุนายน 2567 | Vol. 7 No. 1 | January - June 2024 |

ISSN : 1905-534x (Print) ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในคัมภีร์ล้านนา Virtues of Buddha Image Creating in the Lanna Manuscripts

พระมหาอินทร์วงศ์ อิศสรภานี
พระสมุห์กิตติพงษ์ กิตติวิโส, เขม เมืองมา
Phramaha Inthawong Issaraphanee,
Phra Kittiphong Kittiwangso, Kem Mueangma
มูลนิธิพระธาตุศรีมงคล
The foundation of Phrathat Srimongkol
Corresponding Author, Email: inthawong_iss@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในคัมภีร์ใบลานล้านนา โดยศึกษาจากคัมภีร์อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดบ้านกลาง ตำบลยู่ท่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

คัมภีร์ใบลานเรื่องอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดบ้านกลาง จารโดยหน่อ ยอภิชัย เมื่อ พ.ศ.2469 ด้วยอักษรล้านนา มีทั้งหมด 1 ผูก 14 หน้าลาน เป็นการแต่งแบบนิสสัย คือ ยกศัพท์บาลีขึ้นตั้งแล้วแปลเป็นภาษาล้านนาศัพท์ต่อศัพท์ไปจนจบเรื่อง แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ปณามพจน์ บทนำเรื่อง เนื้อเรื่อง และบทสรุป

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป สามารถจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) อานิสงส์ตามจำนวนกัปที่จะได้รับ 2) อานิสงส์ตามอรรถภาพที่จะได้ในภพอื่น 3) อานิสงส์อื่นๆ และ 4) องค์ความรู้อื่นๆ เช่น การนับอายุกัป เป็นต้น อนึ่ง การสร้างพระพุทธรูปจะมีอานิสงส์มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูป เช่น ใไม้มั้ ผ้า ดิน หิน ทองเหลือง ตะกั่ว ทองคำ เงิน อัญมณี เป็นต้น โดยอานิสงส์จะเริ่มจากวัสดุที่มีมูลค่าน้อยไปจนถึงวัสดุที่มีมูลค่าสูงตามลำดับ

คำสำคัญ : อานิสงส์, การสร้างพระพุทธรูป, คัมภีร์ใบลาน

Abstract

This article aims to analyze the virtues of the creation of Buddha images in the Lanna palm leaf manuscripts. By studying from the manuscript on the virtues of creating Buddha statues, Ban Klang Temple edition, Yuwa Sub-district, San Pa Tong District, Chiangmai Province. The results of the study can be summarized as follows.

Palm leaves manuscripts about the virtues of creation of Buddha statues, Ban Klang Temple edition Inscribed by Noi Apichai in 1926, in Lanna letter. There is a total of 1 tie, 14 pages. Decorated in a customary manner, that is, picking up Pali vocabulary and translating it into Lanna language, word by word, until the end of the story. This manuscript divided into 4 parts; the phrase, introduction, story, and conclusion.

Virtues of creating Buddha statues can be divided into 4 groups: 1) virtues according to the number of Kappa that will be received, 2) virtues according to the nature that will be received in other worlds, 3) other virtues, and 4) other knowledge such as counting the lifespan of kappa, etc. In addition, creation Buddha images will have more or less merit depending on the materials used to make them, such as leaves, wood, cloth, clay, stone, brass, lead, gold, silver, gems, etc. The virtues will start from materials with low value to materials with high value.

Keywords: Virtues, Buddha images, Lanna palm leaf manuscripts

บทนำ

ในสมัยพุทธกาลยังไม่มีรูปเคารพของพระพุทธรูปเจ้า แม้ช่วงหลังพุทธปรินิพพาน ตันๆ ก็ไม่ปรากฏว่ามีพระพุทธรูป ชาวพุทธนิยมสร้างวัดถ้ำหรือรูปต่างๆ เป็นเครื่องหมายแทนพระพุทธรูปเจ้า คือ สร้างรูปม้ามืดตรงกันเป็นสัญลักษณ์แทนการเสด็จออกบวช สร้างรูปบัลลังก์

และต้นโพธิ์เป็นสัญลักษณ์แทนการตรัสรู้ สร้างรูปธรรมจักรและกวางหมอบเป็นสัญลักษณ์แทน การแสดงปฐมเทศนา และสร้างรูปพระสถูปเป็นสัญลักษณ์แทนการปรินิพพาน (พระนิติพัฒน์ อุชฺจาโร, พระอธิวัฒน์ รัตนวงษ์ และพระมหาจักรพันธ์ สุระเตโช, 2566: 157-170) สัญลักษณ์ แทนพระพุทธรูปเจ้าเหล่านี้ ปรากฏชัดเจนในการสร้างถ้ำอาชันต้า ประเทศอินเดีย การสร้าง พระพุทธรูปหรือรูปเคารพแทนพระพุทธรูปนี้ เริ่มมีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่พุทธศักราช 500 ถึง 550 เมื่อชาวกรีก โดยพระเจ้าเมเนันเดอร์ที่ 1 หรือ พระยามิลินท์ยกทัพเข้ามาครอบครองแคว้น คันทาระ ได้สนทนาศธรรมกับพระนาคเสนแล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงได้ สร้างสถาปัตยกรรมและประติกรรมทางพระพุทธศาสนามากมายในแคว้นคันทาระ (พระพิมล ธรรม (ชอบ อนุจารี), 2552: 12) รวมถึงการสร้างพระพุทธรูปด้วย เรียกพระพุทธรูปลักษณะ นี้ว่า พระพุทธรูปแบบคันทาระราช พระพุทธรูปยุคนี้มีลักษณะคล้ายเทวรูปที่ชาวกรีกนับถือกัน การสร้างพระพุทธรูปมีพัฒนาการต่อเนื่องจากจนถึงปัจจุบัน ได้มีการจัดแบ่งตามยุคสมัยและ สกulptช่างไว้ คือ (เชษฐ ติงส์ชลี, 2554: 31)

ศิลปะอินเดียสมัยที่ 1 : (พุทธศตวรรษที่ 3-6) ปรากฏภาพแทนสัญลักษณ์ พระพุทธรูปแต่ยังไม่ปรากฏการสร้างพระพุทธรูป

ศิลปะอินเดียสมัยที่ 2 : (พุทธศตวรรษที่ 6-10) เป็นยุคสมัยที่พระพุทธรูปถือกำเนิด ขึ้นเป็นครั้งแรก คือ พระพุทธรูปศิลปะคันทาระ (แต่บางตำราว่าเป็นศิลปะมถุรา)

ศิลปะอินเดียสมัยที่ 3 : (พุทธศตวรรษที่ 9-13) เป็นยุคสมัยที่พระพุทธรูปพัฒนา จนถึงขีดสุด โดยเฉพาะในศิลปะคุปตะที่ได้รับการยกย่องว่ามีความงดงามที่สุด

ศิลปะอินเดียสมัยที่ 4 : (พุทธศตวรรษที่ 12-18) เป็นยุคสมัยที่พระพุทธศาสนา ในอินเดียเสื่อมความนิยมลง แม้จะปรากฏการสร้างพระพุทธรูปไม่มากนักแต่ในยุคสมัยนี้เอง ที่เกิดความนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องขึ้นในศิลปะปาละตอนปลายและศิลปะกัศมีระ

ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปมีอยู่ในทุกประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาม ทั้งประเทศไทยด้วย ที่มีการสร้างพระพุทธรูปมาอย่างยาวนานต่อเนื่องมาถึง 7 ยุคสมัย นับแต่สมัยทวารวดีจนถึงปัจจุบัน (พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารี), 2552: 2) สำหรับในล้านนา นั้นนิยมเรียกพระพุทธรูปว่า “พระเจ้า” มีเรื่องราวการสร้างพระพุทธรูปปรากฏในตำนานพระ แก่นจันทน์ว่า ก่อนที่พระพุทธรูปจะปรินิพพาน พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทูลขอสร้างพระพุทธรูปไว้เคารพสักการะ พร้อมทั้งทูลถามถึงอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป พระพุทธรูปจึง ทรงเทศนาเรื่อง วัฏฏคฤชาคก ความว่า พระยาวัฏฏคฤชได้ซ่อมแซมและต่อนิ้วพระหัตถ์ของ

พระพุทธรูปที่ชำรุด ทำให้พระองค์รับชนะข้าศึกได้ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2515: 68-73) นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังได้เทศนาอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปโดยประการต่างๆ อีกมากมาย ทำให้การสร้างพระพุทธรูปเป็นที่นิยมในดินแดนล้านนา

อานิสงส์ หมายถึง ผลดีที่เกิดขึ้น เป็นเรื่องของผลตอบแทนในการประกอบคุณงามความดี หรือเป็นผลแห่งกุศลกรรม ผลบุญ ประโยชน์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525: 941) เป็นปฐมเหตุจูงใจให้บุคคลที่ต้องการเข้าถึงธรรมมีจิตผ่องใส เบิกบาน เป็นแรงจูงใจที่สำคัญเพื่อให้คนประกอบคุณงามความดี การสร้างพระพุทธรูปก็เช่นกันย่อมมีอานิสงส์ของการสร้าง

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปได้รับการจารึกในคัมภีร์ใบลานเป็นจำนวนมาก หนึ่งในนั้นคือคัมภีร์อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดบ้านกลาง ตำบลยู่หว้า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จารโดยหนานอภิชัย เมื่อปี พ.ศ.2469 มีเนื้อหาสาระที่น่าสนใจต่อการศึกษา ค้นคว้า เพราะได้กล่าวถึงปฐมบทของการสร้างพระพุทธรูปและพรรณนาอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธเจ้าไว้อย่างครบถ้วน

คัมภีร์ใบลานในล้านนา

คัมภีร์ใบลานเป็นวัตรกรรมจากจารึกเรื่องราวและความรู้ต่างๆ มาอย่างยาวนาน ถือเป็นเอกสารโบราณชนิดหนึ่งที่นิยมใช้บันทึกหลักธรรมคำสอนทางศาสนา โดยใช้เหล็กจารที่มีปลายแหลมจารอักษรลงบนแผ่นใบลาน แล้วใช้เขม่าไฟผสมน้ำมันยางทาลงไปแล้วเซ็ตออก จะเห็นรอยอักษรเป็นสีดำ จากนั้นนำมาร้อยด้วยเชือก เรียกว่า “หนังสือใบลาน” (ดิเรก อินจันทร์, 2562: 6) เชื่อกันว่ามนุษย์ได้ใช้ใบลานสำหรับการบันทึกพระสูตรของพระพุทธศาสนาเมื่อ 500 ปีก่อนคริสต์ศักราช ในประเทศอินเดียพบว่าการจารึกข้อมูลลงใบลานตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6 ในรัฐโอริสสา (วันทนา กิตติวีรพันธ์, 2547: 68) นอกจากนี้อินเดียแล้ว ยังมีประเทศอื่นๆ ที่ใช้ใบลานในการจารึก เช่น ญี่ปุ่น ศรีลังกา อินโดนีเซีย ลาว พม่า กัมพูชา และไทย (พระชยานันทมุนี และคณะ, 2559: 13) สำหรับในประเทศไทยนั้นคาดว่า มีการใช้ใบลานจารึกเพราะได้รับอิทธิพลมาจากประเทศศรีลังกา คัมภีร์ใบลานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด คือ คัมภีร์ใบลานเรื่อง “ดิงสนิบาท” จารเมื่อ พ.ศ.2014 ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช (สินีนาฏ สมบูรณ์อ่อน, 2555: 157)

คัมภีร์ใบลานที่นิยมนำมาจารจำแนกออกเป็น 2 แบบ คือ ใบลานยาว เรียก หนังสือผูก และใบลานสั้น เรียก หนังสือก้อม ใบลานทั้งขนาดสั้นและขนาดยาวจะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 2 นิ้ว ถ้าเป็นหนังสือผูก จะยาวประมาณ 22 นิ้ว ถ้าเป็นหนังสือ

ก้อม จะยาวประมาณ 10 นิ้ว นิยมจารทั้ง 2 หน้า แต่ละหน้าจะจารเป็น 5 บรรทัด คัมภีร์ใบลานจะมืองค์ประกอบ ดังนี้ (ก่องแก้ว วีระประจักษ์และวิรัตน์ อุณาทวารางกูร, 2527: 1-11)

1) อักษรบองกา : การจารใบลานนั้น ตามปกติจะจารให้ครบ 24 ลาน แล้วนำมามัดรวมกันเป็น “ผูก” ด้วยเชือกที่เรียกว่า สายสนอง โดยจะเจาะรูใบลานผูกไว้ด้วยขี้ผึ้งเพียงรูเดียว สายสนองนั้นจะผูกเป็นห่วงแบบหลวมๆ เพื่อให้สะดวกในการเปิดอ่าน หากเรื่องราวที่จารนั้นมีมากก็จะทำเป็นผูก 2 ผูก 3 ไปเรื่อยๆ จนจบ

2) อักษรที่ใช้จาร : ส่วนใหญ่เป็นอักษรขอม รองลงไปเป็นอักษรธรรมอีสาน อักษรล้านนา อักษรมอญ อักษรพม่า อักษรไทย ตามแต่ละพื้นที่ที่มีการจาร

3) ภาษาที่ใช้จาร : ส่วนใหญ่เป็นภาษาบาลีสลับกับภาษาท้องถิ่น เช่น คัมภีร์ในล้านนา จะจารเป็นภาษาบาลีสลับกับภาษาล้านนา (คำเมือง)

4) ไม้ประกบ : เมื่อจารคัมภีร์เสร็จแล้ว จะนำคัมภีร์แต่ละเรื่องมาจัดเก็บไว้ด้วยกัน ทั้งเรื่อง อาจจะมีผูกเดียวหรือหลายผูก แต่เมื่อครบเรื่องแล้วจะนำมาจัดเก็บไว้ด้วยกัน ซึ่งจะมีไม้ขนานมัดไว้อยู่ 2 ข้าง เรียกว่า ไม้ประกบ

5) ผ้าห่มคัมภีร์ : ใช้สำหรับห่อคัมภีร์หลังจากได้ประกบไว้ด้วยกันเรียบร้อยแล้ว ผ้าห่มคัมภีร์นี้ทำด้วยผ้าธรรมดา ผ้าทอยกดอก ผ้าทอยกดิน ผ้าไหม เป็นต้น

6) ไม้ปั่นซัก : เป็นเหมือนสลาγκคัมภีร์ ไม้นี้จะใช้เขียนชื่อคัมภีร์ใบลาน ปีที่สร้างและผู้สร้าง กำกับไว้ด้วย เพื่อให้สะดวกในการค้นหาคัมภีร์

คัมภีร์ใบลาน ถือเป็นแหล่งองค์ความรู้ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะองค์ความรู้ทางด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และตำราสมุนไพร โครงการวิจัยเอกสารตัวเขียนล้านนา ระหว่าง พ.ศ.2521-2533 (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2556, น.117-118) ได้รวบรวมรายชื่อคัมภีร์ใบลานไว้ 5,588 เรื่อง จำนวน 17,876 ผูก มีเนื้อหาแตกต่างกันไป และได้จัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ทั้งหมด 11 หมวด คือ 1) หมวดพระพุทธศาสนา 2) หมวดนิทานพื้นบ้าน 3) หมวดกฎหมายโบราณ 4) หมวดจริยศาสตร์ 5) หมวดประวัติศาสตร์ 6) หมวดโหราศาสตร์ 7) หมวดโคลงกลอน 8) หมวดยาสมุนไพร 9) หมวดลัทธิพิธีกรรม 10) หมวดไสยศาสตร์ และ 11) หมวดปกิณกะ

คัมภีร์ใบลาน “อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป” ฉบับวัดบ้านกลาง

คัมภีร์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดบ้านกลาง ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นคัมภีร์ใบลานที่จารึกด้วยอักษรล้านนา มีลักษณะการแต่งเป็นนิสัย คือ การแปลงยศศัพท์หรือที่เรียกกันว่า “แปลร้อย” ได้แก่ การยกศัพท์บาลีขึ้นตั้งแล้วแปลเป็นภาษาล้านนาศัพท์ต่อศัพท์ไปจนจบเรื่อง คัมภีร์นี้มีจำนวน 1 ผูก 14 ใบลาน จารโดยนายอภิชัย ในปีจุลศักราช 1288 (พุทธศักราช 2469) ดังปรากฏในหน้าลานสุดท้าย ความว่า “จุฬศักราชได้ 1288 ตัว ปลีรวายยี เดือน 4 ลง 6 ค่ำ เมงวันอาทิตย์ คีบัวรวมลแล้วแล ข้าปู่หนานอภิไชยอาจารย์ เขียนคำชูเจ้าสุวัน วัดสันพะทองวันนั้นแล ฯ นิพพาน ปรมฺ สุขฺ ข้าขอเอานิพพาน เจ้าเปนที่แล้วจิมเทือะ ฯ”

ภาพที่ 1 คัมภีร์ “อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป” ฉบับวัดบ้านกลาง ต.ยุหว่า อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (ที่มา : บันทึกโดย ดิเรก อินทร์จันทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ รหัส เอกสาร CMRU-CM-08-A-0001)

เนื้อหาโดยสังเขป

คัมภีร์ “อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป” ฉบับวัดบ้านกลาง ต.ยุหว่า อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ มีเนื้อหาโดยสังเขป ดังนี้

สมัยที่พระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์ชีพอยู่นั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล เจ้าผู้ครองกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดพระเชตะวันมหาวิหาร อารามของนายอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐี แต่ไม่พบพระพุทธเจ้า จึงเกิดความโทมนัสโศกเศร้า ในวันต่อมาได้

เดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าอีกครั้ง และได้พบพระพุทธเจ้าที่วัดพระเชตุวัน จึงกราบทูลขอ อนุญาตพระพุทธเจ้าเพื่อสร้างรูปเหมือนของพระพุทธเจ้าไว้สักการบูชา ในกรณีที่มาไม่พบพระพุทธเจ้าอีก เพื่อให้พระองค์และประชาชนทั่วไปได้สักการะรูปพระพุทธเจ้าแทนพระองค์จริง พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตตามที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลขอนั้น จากนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลจึง ได้ให้ช่างนำไม้จันทน์แดงมาสร้างพระพุทธรูป 1 องค์ มีพุทธลักษณะงดงามเหมือนพระพุทธเจ้า ทุกประการ ครั้นสร้างเสร็จแล้ว ได้นำพระพุทธรูปนั้นประดิษฐานไว้ในพระราชวังของพระองค์ แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปชมพระพุทธรูปองค์นั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าไปถึงพระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ได้เกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ขึ้น กล่าวคือ พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่ด้วยไม้จันทน์แดงนั้น มีชีวิตเหมือนมนุษย์ธรรมดาทั่วไป เมื่อพระพุทธรูปไม้จันทน์แดงเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์จริง จึงคิดว่า ตนนั้น เป็นเพียงรูปพระพุทธเจ้า (เป็นองค์ปลอม) ไม่สมควรนั่งบนอาสนะที่สูงกว่าพระพุทธเจ้า จึงจะลงจากอาสนะมานั่งด้านล่าง แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามไว้เสียและบอกให้นั่งบนอาสนะนั้น เพื่อให้เป็นที่สักการะแก่คนทั้งหลายต่อไป ความอัศจรรย์ใจนี้ปรากฏแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล และมหาชนเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงได้กราบทูลถามอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป พระพุทธเจ้าจึงได้มีพระธรรมเทศนาพรรณานอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป โดยทรงอุปมาอานิสงส์ของการทำบุญด้วยประการอื่นๆ มาเปรียบเทียบกับ การสร้างพระพุทธรูป และทรงพรรณานอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปที่แตกต่างกัน ไปตามประเภทวัสดุที่ใช้

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป

คัมภีร์อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดบ้านกลาง ตำบลยุหว่า อำเภอ สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จารเมื่อปี พ.ศ.2469 ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป โดยกล่าวความถึง พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อตอบคำถามของพระเจ้าปเสนทิโกศล ที่ได้กราบทูลถามถึงอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป ซึ่งสามารถจำแนกอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปได้ ดังนี้

1) อานิสงส์ตามจำนวนกัป ซึ่งขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาสร้างพระพุทธรูป สามารถจำแนกได้ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงวัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูปกับจำนวนกัปที่ได้รับอานิสงส์

วัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูป	จำนวนกัปที่จะได้รับอานิสงส์ (กัป)
สร้างด้วยไม้ (ใบไม้)	4
สร้างด้วยผ้า (พระบฏ)	8
สร้างด้วยดิน	15
สร้างด้วยครึ่ง	25
สร้างด้วยงาช้าง เขาวัว เขาควาย	30
สร้างด้วยดินจี้ (อิฐแดง) ถี้อปูน (สตาย)	35
สร้างด้วยหิน	40
สร้างด้วยทองขาว ทองเหลือง ทองแดง ทองทิพย์	55
สร้างด้วยแก้ว	65
สร้างด้วยคำ (ทองคำ)	70
สร้างด้วยแก้ว (ต่างชิ้นส่วน แล้วนำมาประกอบรวมกัน)	75

2) อานิสงส์แห่งอตภาพในภพอื่น ซึ่งขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาสร้างพระพุทธรูป สามารถจำแนกได้ตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงวัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูปกับอานิสงส์ในภพอื่น

วัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูป	อานิสงส์ในภพอื่น
สร้างด้วยผ้า (พระบฏ)	เกิดเป็นท้าวมหาพรหม
สร้างด้วยดิน	เกิดเป็นเศรษฐี
สร้างด้วยหิน	เกิดเป็นพระอินทร์
สร้างด้วยทองขาว ทองเหลือง ทองแดง ทองทิพย์	เกิดเป็นพระเจ้าพรหมทัต
สร้างด้วยเงิน	เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

สร้างด้วยเงิน (ตะกั่ว)	เกิดเป็นเทพบุตร เทพธิดา
สร้างด้วยทองคำ	เกิดเป็นพระพุทธเจ้า 1 พระองค์

จากตารางที่ 1 และตารางที่ 2 มีข้อสังเกตตรงกันว่า อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปนั้นขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาสร้าง ซึ่งมีอานิสงส์ที่ต่างกันตามมูลค่าหรือราคาของวัสดุ เรียงจากวัสดุที่หาได้ง่าย เช่น ไม้ ดิน ฝ้าย ครั่ง เป็นต้น จนถึงวัสดุที่มีมูลค่าสูง เช่น ทองคำ อัญมณี นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาแล้วจะพบอีกว่า ความยาก-ง่ายของการสร้างพระพุทธรูปก็มีส่วนทำให้อานิสงส์แตกต่างกัน เช่น การวาดพระพุทธรูปบนผืนผ้าทำได้ง่ายกว่าการแกะสลักหิน อานิสงส์จึงได้น้อยกว่า เป็นต้น มีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า เมื่อพิจารณาถึงอานิสงส์ในภาพอื่นกลับพบว่า การสร้างพระโดยการวาดลงในผ้า (พระบถ) กลับได้เกิดในชั้นพรหม ซึ่งเป็นภพที่สูงกว่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำ ที่ได้เกิดเป็นเทวดาในชั้นฉกามาจรภพ

3) อานิสงส์อื่นๆ นอกจากจำนวนกับและอานิสงส์ในภาพอื่นแล้ว ในคัมภีร์นี้ยังได้อธิบายถึงอานิสงส์อื่นๆ อีก คือ

(1) จะได้เกิดในถิ่นที่เหมาะสม และเกิดในตระกูลที่เจริญ 2 ตระกูล คือ ตระกูลขุนนางและตระกูลพราหมณ์

(2) จะมีสมบัติ ข้าวของเงินทองเป็นจำนวนมาก

(3) จะมีรูปร่างงดงาม ไม่พิกลพิการ มีผิวพรรณเปล่งปลั่งดุจทองคำ มีรัศมีบารมี เป็นที่รักแก่เทวดาและมนุษย์

(4) จะมีลาภสักการะที่มากกว่าคนทั่วไป

(5) จะได้เกิดเป็นเศรษฐี พระเจ้าจักรพรรดิ พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระอัครสาวก และพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต

ในคัมภีร์ดังกล่าวนี้ได้ พรรณนาอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปที่มากกว่าการทำบุญด้วยวิธีการอื่น เช่น การสร้างเจดีย์ด้วยทองคำที่สูงจากพื้นดินจนถึงอกนิชฐพรหมยังมีอานิสงส์น้อยกว่าการสร้างพระพุทธรูป ดังปรากฏในหน้าลานที่

4) องค์ความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดบ้านกลาง ได้แก่ การนับกับ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่จะได้เสวยอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป ในคัมภีร์ดังกล่าวได้อธิบายระยะเวลาของกับไว้เป็น 2 อุปมา คือ (1) อุปมาเหมือนหลุมที่มีความกว้างความยาวด้านละ 1 โยชน์ ทุก 100 ปี จะมีเทวดาเอาเมล็ดงาดำมาใส่ 1 เม็ด จนเต็มหลุมนั้น

นับเป็น 1 กัป (2) อุปมาเหมือนภูเขา (ดอย) มีความสูง ความกว้าง ด้านละ 1 โยชน์ ทุก 100 ปี จะมีเทวดาเอาผ้ามาเช็ด 1 ครั้ง จนภูเขาเรียบเสมอน้ำกลอง นับเป็น 1 กัป ดังปรากฏในหน้าลานที่ 11-12 ความว่า

“กัปมานั อันทว่า ฆะหมานว่ากัปันัน กถิ จ เปนตั้งรื้อนัฉา เอกกัปปี ยังมีชุมอันหนึ่ง โยชนูปเปตัง ลวงเล็กก็ได้โยชนะหนึ่ง ลวงกว้างก็ได้โยชนะหนึ่ง เถิงร้อยปีทิพย์ เทวดาจึงเอาเม็ตงาดำมาตอดใส่แล เม็ดหื้อเต็มขุมนั้น วุจจติ พระเจ้าก็กล่าววว่า เอโก กัปโป วาเปัน 1 กัปแล นัยยะ 1 เล้า ปพพตเต อันว่าดอย อันหนึ่ง ลวงกว้างก็ได้โยชนะหนึ่ง โยชนูปเปตัง สูงก็ได้โยชนะหนึ่ง เถิงขวร้อยปีทิพย์ เทวดาจึงเอาผ้าทิพย์ลงมากวาดยังดอยอันนั้น ด้วยผ้าทิพย์ มักว่า เถิงร้อยปีทิพย์เทวดามากกวาดแลเทื่อ หื้อดอยอันนั้นราบเปียงเสมอดังกอง (กลอง) นั้น วุจจติ พระพุทธเจ้าก็กล่าววว่า เอหิโก กัปโป จึงได้จื่อว่ากัปหนึ่ง”

ผลการศึกษา

1. รูปแบบการแต่งคัมภีร์ “อานิสงส์สร้างพระพุทธรูป” วัดบ้านกลาง พบว่าเป็นการแต่งแบบนิสสัย หรือการแปลร้อยแก้ว ยกบาลีขึ้นตั้งแล้วแปลศัพท์ต่อศัพท์เป็นภาษาล้านนา ดังปรากฏในลาน 1 ว่า “สารโว ดูกรา สัปปุริสตั้งหลาย กิร ดังเราจกรู้มานั เอกสมิ สมเย ยังมีสมยะกาลคาบหนึ่ง วันนั้น สตถา อันว่าพระสัปปัญญู พระพุทธเจ้าต้นเป็นครูสั่งสอนแก่คนและเทวดาตั้งหลาย อุปนิสายะ อาศัยแล้ว สาวตถิยั ซึ่งสาวตถิ วิหรนโต ก็อยู่สำราญในป่า เขตวนอาราม แห่งนายอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐี ก็มีแล”

2. โครงสร้างของการแต่งคัมภีร์ “อานิสงส์สร้างพระพุทธรูป” วัดบ้านกลาง พบว่าผลแต่งได้ถือตามจารีตนิยมของแต่งคัมภีร์ล้านนา มีโครงสร้างประกอบด้วย

1) ส่วนเกริ่นนำหรือปณามพจน์ ซึ่งขึ้นด้วยบทนมัสการพระรัตนตรัยและจูงนิยบท ในคัมภีร์นี้ขึ้นต้นด้วยบทว่า “นโม ตสสตถุฯ เอกสมิ กิร สมเย สตถา สาวตถิยั อุปนิสายะ เขตวเน วหรนโตฯ”

2) ตอนนำเรื่อง เป็นการนำเข้าสู่เนื้อหา ในคัมภีร์นี้นำเรื่องโดยพระเจ้าเปสนทิโกศลขออนุญาตสร้างพระพุทธรูปและกราบทูลถามถึงอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป

3) ส่วนอธิบายความ คือ เนื้อหาสาระของคัมภีร์ ได้แก่ การที่พระพุทธเจ้าทรงพรรณนาอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป

4) การจบของคัมภีร์ โดยทั่วไปจะสรุปเรื่องราวและผลของการฟังธรรม แต่

คัมภีร์นี้ไม่ปรากฏเรื่องราวเหล่านั้น เป็นแต่เพียงการบอกตอนจบของคัมภีร์ตามธรรมเนียมนิยมทั่วไป คือ “พุทธปิมา นิสังสา นิฏฐิตา ซิยา อังกลาวังอานิสงส์ผละแห่งบุคคลิงชาย อันส้างแปงยังรูปพระพุทธเจ้า ก็บังคมสรเด็จแล้วเท่านั้นก่อนแล”

3. สาระสำคัญของคัมภีร์ เมื่อพิจารณาตามโครงสร้างหลักของคัมภีร์แล้ว พบว่ามีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่

1) แก่นเรื่อง คือ อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปซึ่งสอดคล้องกับชื่อคัมภีร์
2) เนื้อหาหลัก คือ ความแตกต่างของอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป ซึ่งขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาสร้างพระพุทธรูป

3) เนื้อหารอง คือ มูลเหตุของการสร้างพระพุทธรูป ประโยชน์ของการสร้างพระพุทธรูป การอธิบายระยะเวลาที่ เป็นต้น

จากการศึกษาเนื้อหาหลักของคัมภีร์ไบลาน อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดบ้านกลาง ผู้ศึกษาได้นำไปเปรียบเทียบกับคัมภีร์ไบลานฉบับอื่น คือ 1) ฉบับวัดบ้านท่อ (ปณณวิชญ์ ชาญ, ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, สุขชัย สิริวิภูล, 2566: 98-112) และ 2) หนังสือพระพุทธรูปในล้านนา (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2554: 5) พบว่า มีการพรรณนาอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปไว้ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ต่างกันเฉพาะตัวเลขปีจะได้เสวยอานิสงส์ ดังตารางเปรียบเทียบในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนปีที่เกิดจากอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปกับฉบับอื่นๆ

วัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูป	ฉบับวัดบ้านกลาง	ฉบับวัดบ้านท่อ	พระพุทธรูปในล้านนา
สร้างด้วยใบไม้	4	5	5
สร้างด้วยไม้		20	25
สร้างด้วยผ้า (พระภฏ)	8	10	
สร้างด้วยดิน	15	15	15
สร้างด้วยครั้ง	25		15
สร้างด้วยงาช้าง เขาวัว เขาควาย	30	25	30

สร้างด้วยดินจี้ (อิฐแดง) ถือปูน (สตาย)	35	30	35
สร้างด้วยหิน	40	35	40
สร้างด้วยทองขาว ทองเหลือง ทองแดง ทองทิพย์	55	45	50
สร้างด้วยดีบุก		40	45
สร้างด้วยแก้ว	65	65	
สร้างด้วยเงิน		50	55
สร้างด้วยคำ (ทองคำ)	70	60	60
สร้างด้วยผงดอกไม้		55	
สร้างด้วยแก้ว (ต่างชิ้นส่วน)	75		60
สร้างด้วยไม้แก่นจันทน์หรือไม้โพธิ์		70	

องค์ความรู้ใหม่ที่รับการจากศึกษา

การสร้างพระพุทธรูปเกิดจากการต้องการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปเจ้า เกิดขึ้นครั้งแรกราวพุทธศตวรรษที่ 5 ในสมัยพระเจ้าเมเน็นเดอร์ แต่ในคัมภีร์ลานนามีเรื่องราวจารึกว่าเกิดขึ้นในสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่แล้ว โดยพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทรงขออนุญาตต่อพระพุทธเจ้าด้วยพระองค์เอง และได้สร้างพระพุทธรูปองค์แรกด้วยไม้จันทน์แดง พระพุทธรูปเจ้าทรงอนุโมทนาและทรงตรัสถึงอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป โดยจำแนกตามวัสดุที่ใช้ในการสร้าง คือ ใบบัว ไม้ ดิน ครั่ง งาช้าง เขาขี้ผึ้ง เขาควาย ดินกี้ หิน ทองเหลือง ทองคำ เป็นต้น โดยวัสดุที่ต่างกันจะได้รับอานิสงส์ที่ต่างกัน ซึ่งจะต่างกันทั้งจำนวนปีที่ได้เสวยอานิสงส์ และการได้อัตภาพในภพหน้าก็แตกต่างกันด้วยตามวัสดุเช่นกัน เช่น ได้เกิดเป็นพรหม เทวดา พระเจ้าจักรพรรดิ พระอรหันต์ เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปนั้นขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาสร้าง หากวัสดุมีมูลค่าสูงจะทำให้ได้รับอานิสงส์มากด้วยเช่นกัน

สรุป

ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานจากตำนานมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด หากยึดถือเอาตามหลักฐานประวัติศาสตร์นั้น ข้อมูลยืนยันตรงกันว่า เกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 5 ในสมัยพระเจ้าเมเน็นเดอร์ ชาวกรีกที่เข้ามายึดครองดินแดนอินเดีย แล้วได้พบกับพระนาเคน จนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมีพุทธลักษณะเหมือนเทวรูปของชาวกรีก เรียกพระพุทธรูปเจ้าคุณนั้นว่า ยุคคันธาราฐ ในส่วนที่เป็นตำนานนั้น เล่ากันสืบต่อมาว่า ได้มีการสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ายังคงดำรงพระชนม์ชีพแล้ว โดยพระเจ้าปเสนทิโกศลได้กราบทูลขออนุญาต และสร้างพระพุทธรูปองค์แรกด้วยไม้จันทน์แดง ตำนานนี้มีข้อมูลตรงกันทั้งในคัมภีร์ลานนาแทบทุกฉบับ และตรงกับตำนานพระไม้แก่นจันทน์

การสร้างพระพุทธรูปนั้นเกิดขึ้นเพราะความต้องการสัญลักษณ์กราบไหว้แทนพระพุทธเจ้า เดิมทีนั้นมีการสักการบูชาสัญลักษณ์อื่นแทนพระพุทธเจ้า เช่น การสร้างรูปม้ามีฉัตรกางกั้นเป็นสัญลักษณ์แทนการเสด็จออกบวช การสร้างรูปบัลลังก์และต้นโพธิ์เป็นสัญลักษณ์แทนการตรัสรู้ การสร้างรูปธรรมจักรและกวางหมอบเป็นสัญลักษณ์แทนการแสดงปฐมเทศนา และการสร้างรูปพระสถูปเป็นสัญลักษณ์แทนการปรินิพพาน จนเมื่อมีการสร้างพระพุทธรูป สัญลักษณ์เหล่านี้จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของพุทธประวัติเท่านั้น ไม่ได้คงสถานะเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าอีกต่อไป พระพุทธรูปได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์แบบมาจนถึงปัจจุบัน

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปนั้นไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎก นั้นอาจเป็นเพราะพระพุทธรูปเกิดขึ้นในสมัยหลังพุทธกาล (ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์) แต่อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปได้รับการพรรณนากล่าวถึงในคัมภีร์ยุคหลัง เช่นในคัมภีร์ไบลานของล้านนา (เป็นหลักฐานตามตำนาน) แต่ได้มีการผูกโยงเรื่องราวให้เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้า เช่นในคัมภีร์ อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดบ้านกลาง ได้เริ่มเนื้อหาจากพระเจ้าปเสนทิโกศลทูลขอสร้างพระพุทธรูปและทูลถามอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปต่อพระพุทธเจ้าด้วยพระองค์เอง พระพุทธเจ้าจึงได้แสดงอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลาน เรื่อง อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดบ้านกลาง ได้พรรณนาถึงอานิสงส์ที่แตกต่างกันออกไปตามวัสดุที่ใช้สร้าง พร้อมทั้งยืนยันว่าการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีอานิสงส์มากกว่าการทำบุญด้วยประการอื่นๆ

ทั้งยังส่งผลถึงการบรรลุดุธรรม หรือแม้แต่การได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตด้วย ด้วยอานิสงส์ที่มากมายเหล่านี้ จึงทำให้เกิดค่านิยมในหมู่กษัตริย์ ราชวงศ์ ขุนนางในการสร้างพระพุทธรูป และในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนจำนวนมากก็นิยมสร้างพระพุทธรูปด้วยเช่นกัน ตามกำลังทรัพย์ และกำลังศรัทธาของตนเอง ถือเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาและเป็นการสักการบูชาที่ถูกตามตามหลักพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง เพราะพระพุทธรูปนั้นจัดเป็นอุทเทสิกเจดีย์

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะทั่วไป

การสร้างพระพุทธรูปมีอานิสงส์เป็นอย่างยิ่ง จึงทำให้เกิดค่านิยมในการสร้างพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก และทำให้เกิดพุทธลักษณะหรือพระพุทธรูปปางต่างๆ ออกมาอย่างมากมาย ทั้งที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมด้วยพุทธลักษณะ จึงควรมีกฎหมายหรือระเบียบการขอสร้างพระพุทธรูป เพื่อเป็นการคัดกรองและให้เกิดศรัทธาแก่ประชาชนสืบไป

2) ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปมีการจารึกไว้ในคัมภีร์ต่างๆ เป็นจำนวนมาก ควรมีการศึกษาเทียบเคียง เปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นจุดรวมและจุดต่างของแต่ละคัมภีร์ อันจะส่งผลต่อความแม่นยำในด้านวิชาการยิ่งขึ้นต่อไป

บรรณานุกรม

- เชษฐ ติงส์ญชลี. (2554). **พระพุทธรูปอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.
- ดิเรก อินจันทร์. (2562). “การศึกษาคัมภีร์ไบเบิล ปับสา และจารึกเพื่อสนับสนุนข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์: กรณีศึกษาวัดเชียงมั่น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย**. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ปิ่นณวิชญ์ ซาไซ, ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, สุขชัย สิริวิภูล, (2566). **คติความเชื่อพระเจ้าไม้ลานนา**. **วารสารพุทธศิลป์**. 6 (2), 98-112.
- พระชยานันทมุนี และคณะ. (2559). **การสืบค้นและการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลล้านนาของวัด**

เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นภาคเหนือ. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระนิติพัฒน์ อุษุจาโร, พระอธิวัฒน์ รตนวณฺโณ, พระมหาจักรพันธ์ สุระเตโช. (2566). คตินิยมการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในล้านนา. วารสารปรัชญาอาศรม. 5 (1), 157-170.

พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจาโร). (2552). ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆ. ชลบุรี: ยุวพุทธิกสมาคมชลบุรี.

วันทนา กิติศรีวรรณพันธ์. (2547). การบำรุงรักษาหนังสือโบราณและสมุดไทย. ชลบุรี: สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยบูรพา.

สงวน โชติสุขรัตน์. (2515). ตำนานพระแก้วจันทน์. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

สินีนาง สมบัติอ่อนเนก. (2555). การดิจิทัลเอกสารโบราณของสำนักหอสมุด. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.